

تاریخ و فرهنگ ایران

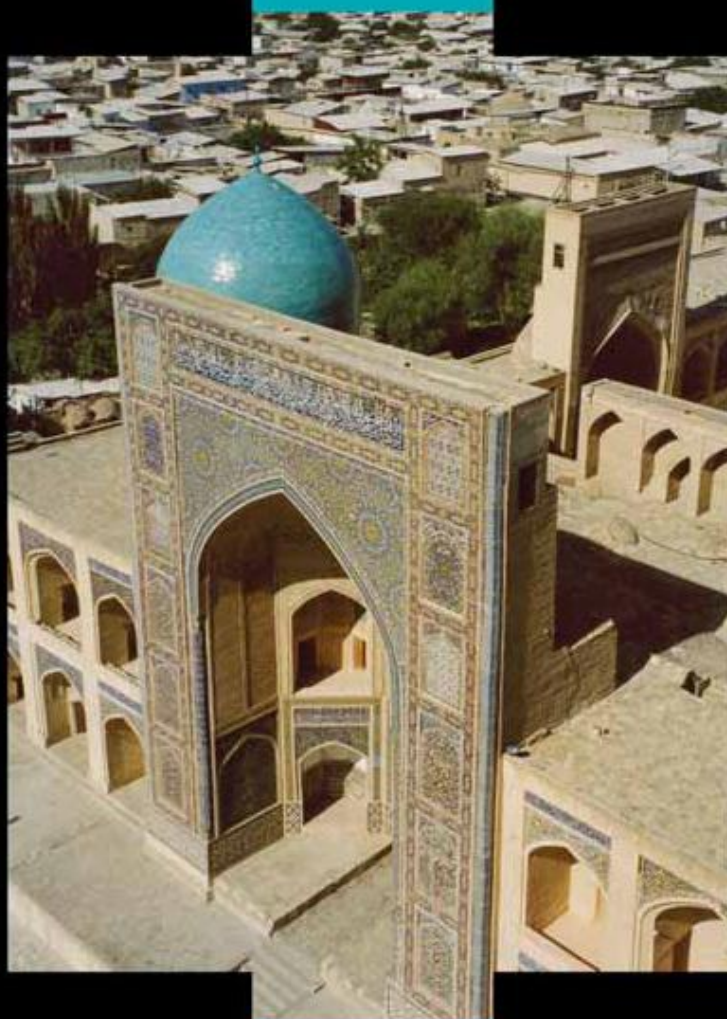
کتاب ماه

۱۴۸

ماهنامه تخصصی اطلاع رسانی و نقد و بررسی کتاب

دوره جدید / شماره مسلسل ۱۴۸

شهریور ۱۳۸۹ / قیمت ۱۲۰۰ تومان

■ ایران فرهنگی ■ ایران فرهنگی با جهان ایرانی ■ حیات علمی - فرهنگی دکن ■ جغرافیای تاریخی خلیج فارس ■ ایران و فرانسه در عصر فتحعلی شاه ■ زبان متفاوت در آموزش تاریخ ■ فرهنگ زاپش و توسعه ■ حیات سیاسی سید حسین فاطمی ■ ساسانیان سیر تمدن‌های شرقی ■ سفر چین ■ وزارودو خ ■ وارزم ■ هند پ ■ سراز تیمور

به همراه لوح فشرده فهرست کتاب‌های منتشر شده مرداد ۱۳۸۹

کتاب ماه تاریخ و جغرافیا

ماهنامه تخصصی

اطلاع رسانی و نقد و بررسی کتاب

شماره مسلسل ۱۴۸

عکس روی جلد: بخارا - هنر ساسانی عبرت عرب

صاحب امتیاز: خانه کتاب

سرمدیو: حبیباله اسماعیلی

هیات تحریریه: دکتر حسن حضرتی، دکتر حسن رضائی، دکتر مهدی فرهانی منفرد، دکتر حسین مفتخری،

دکتر شهرام یوسفی فر

معاون سردبیر و ویراستار: منیر قادری

دبیر اجرایی: علی ططری

فهرست و چکیده انگلیسی: جواد مرشدلو

طراح و گرافیکست: معاد طبری

ناظر چاپ: رحمان کیانی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

سازمان چاپ و انتشارات

مسئول بخش اشتراک و توزیع: بهمن محبی

تلفن بخش اشتراک و توزیع: ۸۸۳۳۳۹۸۵

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، سن صا و فلسطين،

شماره ۱۰۸۰، صندوق پستی ۱۳۱۴۵۰۳۹۵

تلفن: ۶۶۴۹۶۹۷۷

Website: www.ketab.ir

E_mail:

Ketabemah.tarikh@gmail.com

Habiballah_esmaili@yahoo.com

Ghaderi.monir@gmail.com

- نقل مطالب این نشریه با ذکر مأخذ آزاد است.
- مطالب مندرج در مقالات، منمکن کننده دیدگاه نویسنده است و چاپ آن بمنزله نظر رسمی نشریه و «خانه کتاب» نیست.
- مقالات ارسالی نباید در نشریه‌ای دیگر چاپ شده باشد و با همزمان برای نشریات دیگر فرستاده شود.
- نشریه در ویرایش و کولاد کردن مقالات آزاد است.
- مطالبی که برای چاپ مناسب تشخیص داده نشود، عودت نخواهد شد.
- مطالبی که اصول نگارش نشریه در آنها رعایت نشده باشد، برای اصلاح عودت خواهد شد.

«کتاب ماه تاریخ و جغرافیا» نشریه‌ای است با هدف اطلاع رسانی و نقد و بررسی کتابهای تاریخی و جغرافیایی و کمک به ارتباط هرجه بیشتر میان پژوهشگران و پدیدآورندگان که به صورت ماهانه از سوی «خانه کتاب» منتشر می‌شود.

«کتاب ماه تاریخ و جغرافیا» بر اساس ردمبندی دهدهی دیویی، به نقد و بررسی کتابهای حوزه تاریخ و جغرافیا می‌پردازد. در هر شماره نقد و بررسی تعدادی از متون و منابع تاریخ و جغرافیا، معرفی برخی نشریات ادواری این حوزه، بزرگان تاریخ و جغرافیا، پایگاههای اینترنتی و اخبار مربوط به این حوزه منعکس می‌شود. در لوح فشرده ضمیمه این نشریه، فهرست کامل کتابهای منتشر شده ماه گذشته، که با مجوز فرهنگ و ارشاد اسلامی انتشار یافته و در نظام اطلاع رسانی «خانه کتاب» وارد شده‌اند، بر اساس ردمبندی دهدهی دیویی ارائه می‌شود.

کتاب ماه تاریخ و جغرافیا، ضمن سیاس از همه عزیزانی که یاریگر ما بوده‌اند، از نویسندگان و مترجمان گرامی درخواست می‌کند به نکات زیر، در تنظیم مقالات، توجه فرمایند.

راهنمای نگارش مقالات کتاب ماه تاریخ و جغرافیا

۱. محورهای مقالات

- نقد و بررسی کتب تازه منتشر شده در حوزه تاریخ و جغرافیا
- مباحث نظری موضوع هر شماره نشریه (اعلام شده در داخل جلد و به صورت سالانه)
- پیشینه تحقیق و ادبیات موضوع مرتبط با موضوع هر شماره نشریه
- معرفی و تحلیل نسخه خطی و سند تازیاب یا ناخوانده در حوزه تاریخ و جغرافیا
- تحلیل و ارائه دیدگاه جدید از منابع اصلی و دست اول تاریخ و جغرافیا

۲. شیوهی نگارش

- مقالات در نشریه دیگر به چاپ نرسیده و یا همزمان برای نشریات دیگر ارسال نشده باشد.
- در ابتدای مقاله، چکیده فارسی در قالب ۲۵۰ - ۳۰۰ کلمه ارائه شود.
- واژگان کلیدی مقاله در ۳-۸ کلمه تهیه شود.
- مقاله شامل عنوان، مقدمه، مواد و روش‌ها، بحث، نتیجه‌گیری و منابع باشد.

۳. شیوهی تنظیم

- مقالات به صورت تایپ شده بر روی کاغذ A4 و با واژه پرداز word و در دو نسخه ارائه شود. ارسال لوح فشرده مقالات الزامی است.
- در صفحه اول، عنوان کامل مقاله به فارسی و انگلیسی، نام و نام خانوادگی، رتبه و سمت علمی و آدرس و شماره تلفن نویسنده یا نویسندگان مقاله ذکر شود.
- در مقالاتی که نقد یک کتاب هستند، در ابتدای مقاله مشخصات کتابشناختی اثر مورد بررسی به این ترتیب ذکر شود: عنوان اصلی و فرعی اثر؛ نام و نام خانوادگی صاحب اثر؛ نام و نام خانوادگی مترجم (برای کتابهای ترجمه شده)؛ محل نشر، نام ناشر، نوبت و سال چاپ، تعداد صفحات، شابک.
- جدول، نقشه‌ها و تصاویر مرتبط با کتاب، با مشخصات کامل و با فرمت GPEG (در صفحه word) قابل استفاده نیست. ارسال شوند.
- معادل غیرفارسی نام‌ها، واژه‌ها و اصطلاحات به صورت پی‌نوشت و در انتهای مقاله آورده شود.
- رونوشت اصلی متون ترجمه شده، همراه با اطلاعات کامل کتاب شناختی متن اصلی ارسال شود.

۴. شیوهی ارجاع

- ارجاعات داخل متن، درون پرانتز و به ترتیب زیر خواهد بود: نام نویسنده، سال انتشار اثر، شماره صفحه، مثال: (پیرنیا، ۱۳۸۱، ص ۸۰).
- اطلاعات کامل آثار در صفحه‌ای جداگانه تنظیم و به ترتیب زیر نگارش شود:
- مقاله: نام خانوادگی نویسنده(گان)، نام نویسنده(گان)، سال انتشار، عنوان مقاله (با حروف ابرابیک)، نام و نام خانوادگی مترجم (در صورتی که مقاله ترجمه شده باشد)، نام اختصاری مجله، سال انتشار، نام مجله، دوره مجله، شماره مجله، شماره صفحات، مثال: یاسمی، رشید، ۱۳۱۳؛ «نثر: پلاشت دژ»، مهر، س. ۲، ش. ۷، ص: ۳۵-۴۰.
- کتاب: نام خانوادگی نویسنده(گان)، سال انتشار، عنوان کتاب (با حروف سیاه)، شماره چاپ، شماره جلد، محل انتشار، نام ناشر، مثال: بامداد، مهدی، ۱۳۳۷، تاریخ رجال ایران: چاپ اول، جلد ۲، تهران، انتشارات روزار.
- ارجاع به پایگاه اینترنتی: نشانی + تاریخ دقیق بازدید

۵. طول مطالب

- طول مطالب بین ۲۰۰۰ تا ۵۰۰۰ واژه در واژه‌پرداز word باشد.

۶. زمان انتشار منابع انتخاب شده برای نقد و بررسی، حداکثر دو سال گذشته و چاپ اول باشد.

مآخذ سه سال گذشته، هر شماره‌ی کتاب ماه تاریخ و جغرافیا حول یک موضوع خواهد بود و آن موضوع قسمت اعظم نشریه را تشکیل خواهد داد. موضوعات محوری سال ۱۳۸۹، که پس از مشورت با برخی اساتید محترم تاریخ و نیز در نشستهای تحریریه‌ی کتاب ماه، تدوین شده است، به شرح زیر است:

فصل تابستان

- روش تحقیق در تاریخ
- تاریخ نگاری مجلس و قانونگذاری
- گستره‌ی شرقی ایران فرهنگی

فصل پاییز

- تاریخ و اسطوره
- تاریخ جامعه‌شناختی
- اسلام، ایران و آل بویه

فصل زمستان

- مکاتب تاریخ نگاری معاصر
- تاریخ اداری ایران
- زمان تاریخی

سرسخن

۲ ایران فرهنگی / دکتر مهدی فرهانی منفرد

گفت و گو

۷ ایران فرهنگی یا جهان ایرانی / گفت و گو با دکتر جواد منصوری، دکتر محمد سرور مولایی و حسن انوشه

نظرگاه

- ۱۶ تأثیر فرهنگ ایران در شرق / دکتر علی غفرانی
- ۲۴ گسترش فرهنگ و تمدن ایرانی به وسیله‌ی دولت‌های مستقل و نیمه مستقل اسلامی در شرق جهان اسلام / دکتر محمدرضا شهیدی پاک
- ۳۰ حیات علمی - فرهنگی دکن / سید جلال حسین اف
- ۳۶ منبع‌شناسی جغرافیای تاریخی شهرهای شرقی / دکتر حسن باستانی راد
- ۴۴ جغرافیای تاریخی خلیج فارس / دکتر محمد نایب‌پور و سرهنگ لقمان ملکی

کنکاش

- ۵۶ ایران و فرانسه در عصر فتح‌علی‌شاه / رحیم شیانه
- ۶۲ هیدرولوژی و ژئومورفولوژی کارست / دکتر رضا خوشرفتار
- ۶۶ زبان متفاوت در آموزش تاریخ / سمر پورمحسن

بازتاب

- ۶۸ فرهنگ ژاپنی و توسعه / دکتر عباس پناهی
- ۷۴ لیدی تاریکی / مرضیه سلیمانی
- ۸۰ حیات سیاسی سید حسین قاطمی / ارسطو خداپرست
- ۸۶ نادرشاه / فاطمه دفتری
- ۹۴ ساسانیان سپر تمدن‌های شرقی / شهناز حجتی

یادگارهای ماندگار

- ۹۷ ماجرای آزادی نسوان اسیر ایرانی در عشق آباد به استناد اسناد مجلس / محسن روستایی
- ۱۰۱ سفر چین / سید سعید میر محمد صادق
- ۱۰۴ سرزمین زرد / قاسم تبریزی

تاریخ نگاران

- ۱۱۰ ابن خلدون و میراث او در میان دانش‌پژوهان معاصر خاورمیانه / جیمز کلارک

پرتوهای تلاش

- ۱۱۹ وراود و خوارزم / مسعود عرفانیان
- ۱۲۲ هند پس از تیمور / رضا صفری
- ۱۲۷ تاریخ و جغرافیای هند / زینب محمدپور

همین ماه

- ۱۳۰ کوتاه از تاریخ
- ۱۳۱ رهاورد دیگران
- ۱۳۳ پیشخوان تاریخ

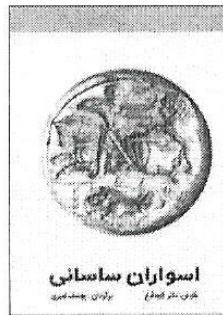
چکیده انگلیسی

۱۳۴

ساسانیان سیر تمدن‌ها و شرق

• شهناز حجتی

دانشجوی دکتری تاریخ ایران باستان دانشگاه تهران

■ اسواران ساسانی

■ دکتر کاوه فرخ

■ ترجمه یوسف امیری

■ مشهد، گل آفتاب، چاپ اول، تعداد صفحات: ۱۶۵

تهدید دائمی مرزهای غربی و شرقی امپراطوری ساسانی از سوی رومیان همیشه متجاوز و جنگاوران هون و ترک، ایجاد و توسعه‌ی نیروی سواره‌نظام سیار، آموزش‌دیده و حرفه‌ای را می‌طلبید که بتواند در کوتاه‌ترین زمان خود را به نواحی مرزی برساند.

نیروی عمده‌ی سپاه ایران، سواره‌نظام زره‌پوش و سنگین اسلحه، مرکب از نجیب‌زادگانی بود که در جنگ حائز مقام اول بودند. اسواران به‌واسطه‌ی قدرت فرماندهی و مهارت جنگی پادشاهان نخستین حکومت ساسانی بسیار کارآمد و ورزیده بودند. این ارتش به‌واسطه‌ی کسب پیروزی‌های بی‌شمار در مقابل امپراطوری روم و گاه اقوام نیمه‌بدوی شرقی در دنیای آن زمان، حیثیت فراوان به‌دست آورده بودند. این پیروزی‌ها بیشتر مرهون تحرک، مهارت، قدرت، شجاعت، تاکتیک‌ها و انضباط دقیق اسواران بود. ساسانیان افواج منظم سواره‌نظام را با صفوفی چنان انبوه به مقابل رومیان می‌فرستادند که از برق زره و سلاح آن‌ها چشم دشمنان خیره می‌شد. اینان مانع سیاست‌های تجاوزکارانه‌ی روم امپریالیست در مرزهای شرقی‌اش می‌شدند و نقش سپر و ضربه‌گیر را برای تمدن‌های شرق داشتند. با اضمحلال قدرت سیاسی ساسانی، اکثریت اسواران به‌خدمت نظامی مسلمانان درآمدند و به همکاری با امیران عرب در ادامه‌ی فتوحاتشان پرداختند. اسواران در جامعه‌ی اسلامی با نام‌های مختلفی چون، بنواحرار، اساوره، جوانمردان و عیاران خوانده می‌شدند و برای جامعه و فرهنگ عرب حامل صفاتی چون دلیری، بردباری، آزادی و جوانمردی بودند. اسواران کانالی بودند که از طریق آن‌ها فرهنگ والای ایرانی به جهان اسلام معرفی و منتقل شد.

ایجاد گروه‌های نظامی عیاران در قرون اولیه‌ی اسلامی با صفات اخلاقی ممتاز، زاینده‌ی شرایط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خاص آن زمان است که ریشه در ایران باستان دارد و اخلاف همین اسواران و یا نخبگان نظامی ساسانیانند.

این کتاب حاصل مطالعات و پژوهش‌های هیجده‌ساله‌ی دکتر کاوه فرخ در زمینه‌ی ارتش‌های ایران باستان، به‌ویژه ارتش ساسانیان است. وی دکترای خود را از دانشگاه بریتیش کلمبیای کانادا دریافت کرده و هم‌اکنون در همین دانشگاه مشغول تدریس است.

در پیش‌گفتار این کتاب، به‌صورت کوتاه و مختصر و با استناد به پروژه‌ی ساسانیکی‌تورج دریایی، مترجم نکات برجسته و ممتاز تاریخ حکومت ساسانیان را برشمرده است و به نقش، سهم و تأثیر ساسانیان در تمدن‌های

یکی از مهم‌ترین تغییرات بود. دهقانان و اسواران بعد از ساسانیان، در پارسی کردن فرهنگ بدوی اعراب نقش به‌سزایی داشتند. (p127-1995-Zakeri) از دیگر اصلاحات انوشیروان حذف منصب ایران سپاهید و تقسیم ایران به چهار قسمت و سپردن هر قسمت همراه با یک چهارم ارتش به یک سپهبد بود و نهایتاً اسواران جایگزین سواره‌نظام سبک‌اسلحه و حقوق‌بگیر ثابت حکومت شدند.

در دربار خسرو، اسواران و پسران پادشاه طبقه‌ی اول را تشکیل می‌دادند. شاهنشاه ملازمان رکاب خود را از میان اسواران و اشراف بزرگ برمی‌گزید. (کریستن سن - ۱۳۷۵ - ص ۴۹۰)

بخش سوم به سلاح‌ها و تجهیزات اسواران می‌پردازد. انواع کلاه‌خودها همراه با تصویر بررسی شده‌اند. (ص ۲۴) کلاه‌خودهای اواخر دوره‌ی ساسانی پیشرفته‌تر از انواع خود در اوایل حکومت بودند. شمشیرهای متعلق به اوایل دوره‌ی ساسانی مشابه شمشیرهای اشکانیان بود که ویژگی‌های شمشیرهای اقوام شمال غربی ایران (سرمته‌ها) را داشت. در پایان دوره، تغییرات و اصلاحاتی در این‌گونه شمشیرها و نیام‌های آن‌ها اعمال شد تا کارایی بالاتری داشته باشد. استفاده از نیزه نیز معمول بود. گرز نیز برای خرد کردن زره رقیب به کار می‌رفت و تازیانه برای به دام انداختن گردن رقیب و پابین کشیدن وی از اسب. استفاده از تیر و کمان نیز معمول بوده و زمانی موفقیت‌آمیز بوده است که چهار شرط داشته باشد: قدرت نفوذ، سرعت رسانش، حجم تیرهای پرتاب شده و دقت شلیک.

اسواران اولیه‌ی ساسانی به‌خاطر استفاده از زره‌های پیشرفته در میدان نبرد سپر به کار نمی‌بردند؛ اما در اواخر دوره‌ی ساسانی برای دفع تیرهای جنگاوران هون از سپر استفاده می‌کردند. پیاده‌نظام سنگین، کمانداران پیاده و محاصره‌کاران نیز سپر به کار می‌بردند.

استفاده از چهار نوع زره معمول بود که تفاوت آن‌ها در نوع ساختشان بوده است. برای حفظ تعادل سوارکاران سنگین و زره‌پوش زین ساخته شد تا قدرت سوارکار را افزایش دهد مطابق با شواهد، در اواخر دوره‌ی ساسانیان از رکاب استفاده می‌شد. برگستوان یا زره تیغی برای اسب به‌خاطر نیاز منطقی به حفاظت اسب در برابر تیرهای دشمن ساخته شد. این ضرورت در نهایت منجر به اختراع تن‌پوش زرهی برای اسب توسط ایرانیان گردید.

بخش چهارم به جامه، درجه و نشان‌های اشرافی اختصاص دارد. ساسانیان در بدو امر، طرح یونیفورم‌های خود را از هخامنشیان الهام گرفتند اما تشابه فراوان جامه‌های ساسانی با جامه‌های اشکانی، نشان از حضور اشرافیت اشکانی در دستگاه حکومتی ساسانی دارد.

هرکدام از یگان‌های اسواران، پرچم جنگی و نشان اشرافی خود را داشت که به آن درفش می‌گفتند. تصویر پانزده نشان اشرافی، شش درفش و سیزده نشان نظامی آمده است (ص ۵۵ و ص ۵۷ و ص ۵۹)

اسواران و اشراف نظامی مهرهایی مخصوص به‌خود داشتند که یا به‌صورت مدال به گردن اسب می‌آویختند و یا به‌صورت داغ بر تن اسب می‌نهادند و یا بر روی شانه‌ی نظامیان نصب می‌کردند (ص ۵۴) منبع مؤلف برای شناسایی این نشان‌ها برخی از نقش‌برجسته‌های دوره‌ی ساسانی، برخی منابع رومی و شاهنامه فردوسی است.

عنوان **بخش پنجم**، نیروهای کمکی و پشتیبانی است. عده‌ی کثیری از ارتش ساسانی پیادگان بودند و از بین روستاییان انتخاب می‌شدند. اینان

معاصر خود و حکومت‌های بعد از خود اشاره کرده است. وی هدف خود را از ترجمه‌ی این کتاب، پاسخ به این سؤال می‌داند که چرا ساسانیان در پژوهش‌های تاریخی و فرهنگی نادیده گرفته می‌شوند و نیز دادن آگاهی‌های بیشتر درخصوص نقش ایران باستان به‌طور اعم و ساسانیان به‌طور اخص در تمدن‌های جهانی در زمینه‌های نظامی. این کتاب اولین کار پژوهشی است که منحصرأ به امور نظامی می‌پردازد.

نکته‌ی قابل توجه در این کتاب، استفاده از تصاویر تاریخی از چند نقاشی رنگی درخصوص تاریخ ساسانیان استفاده کرده است. خالق این نقاشی‌ها، **آنکس مک‌براید** از مشهورترین تصویرگران تاریخی و تخیلی در جهان است. هدف از آوردن این نقاشی‌ها بازنمایی جزئیات و ریزه‌کاری‌های تاریخی و پژوهشی است.

در پایان کتاب بعد از کتاب‌شناسی اصلی و فرعی، بخشی به شرح تصاویر رنگی اختصاص داده شده. آنچه در این تصاویر مورد توجه قرار گرفته، انواع پوشش‌ها، زینت‌ها، تاج‌ها، سلاح‌ها، نشان‌ها و پرچم‌ها و منصب‌هاست که برگرفته از منابع کتبی و یا بازسازی‌شده مطابق نقش‌برجسته‌ها و آثار موزه‌هاست. در قسمت پایانی کتاب اطلاعات مختصری راجع به دکتر کاوه فرخ و آنکس مک‌براید آمده است.

در **بخش اول** کتاب، تحت عنوان خاستگاه اسواران، صحبت از نحوه‌ی شکل‌گیری اسواران در طول ایران باستان شده است. در ابتدا اقوام خوارزمی - ماساگتی برای حفظ موجودیت خود سواره‌نظام سنگین را به‌عنوان یک راهکار تاکتیکی در برابر سواره‌نظام و تیراندازان سریع و چابک است‌ها برگزیدند. این امر مورد اقتباس هخامنشیان قرار گرفت، ضمن این که این افراد می‌بایست متعلق به طبقه‌ی اشراف می‌بودند. سپس اسکندر تاکتیک یک نیروی مسلح به‌تمامی مجتمع متشکل از پیاده‌نظام و سواره‌نظام را به کار گرفت. سلوکیان یگان‌های سواره‌نظام سنگین به سبک هخامنشیان را به ارث بردند. اشکانیان مشابه خویشاوندان سکایی خویش سواران سبک‌اسلحه را به شیوه‌ای کارآمد و ساده به خدمت گرفتند. ساسانیان ضمن به‌کارگیری سنت نظامی اشکانیان، که در آن سواره‌نظام به‌عنوان محور اصلی نیروهای مسلح قرار می‌گرفت، تغییرات عمده‌ی تاکتیکی و فناوریانه به آن افزودند. (ص ۷)

ایرانیان به سواره‌نظام بیش از سایر قسمت‌ها اعتماد داشتند؛ زیرا در آن صنف، همه‌ی نجبا و اشراف خدمات بسیار دشوار انجام می‌دادند وجه امتیاز آن از سایر صفوف سپاه، نظم و انضباط و تمرینات دائم و اسلحه‌ی مکمل آن‌ها بود. (کریستن سن - ۱۳۷۵ - ص ۲۹۵)

ماشین نظامی ساسانیان ثابت کرد که همگن روم است و این حقیقت ناخوشایندی بود که رومیان مجبور به پذیرش آن شدند. (ص ۹)

بخش دوم کتاب عنوان سازمان ارتش و اصلاحات ساسانیان دارد. اسواران ساسانی از بین سه طبقه انتخاب می‌شدند: هفت دودمان برتر، اشراف یا آزادان و اشراف فروتر یا دهقانان، اسواران در سه قسمت بزرگ سازماندهی می‌شدند، گند برابر با یک لشکر منظم بزرگ، درفش یگان کوچک‌تر و وشت یک گروهان کوچک تقسیمات دیگری نیز بود چون **جاویدان**، **پشتیگبان**، **گیان اوسپار**، **خسروگان** و **پیروزان** که هرکدام در زمان جنگ و صلح وظایف خاص خود را داشتند. عناوین نظامی با وظایف مشخصی هم وجود داشت.

اصلاحات خسرو انوشیروان تغییرات بسیار اساسی در سیستم نظامی ساسانیان به‌جای گذاشت. ورود دهقانان یا اشراف فروتر به دسته‌ی اسواران

به عنوان پادو، وظایفی چون حمله به دیوار دژها، خندق سازی و تخلیه ی نقب داشتند. بلیزاریو، سردار بیزانسی درباره ی پیاده نظام چنین می گوید: «جماعتی دهقان فقیرند که به دنبال سپاه نمی آیند، مگر برای این که دیوارها را خراب و اجساد کشتگان را برهنه کنند و اسواران را خدمت نمایند.» (کریستن سن - ۱۳۷۵ - ص ۴۸۹) و یا: «از آن جا که کاری از ایشان ساخته نبود، مزد نمی گرفتند» (محمودآبادی - ۱۳۷۸ - ص ۲۲۹) پیاده نظام سنگین اسلحه متشکل از مادها و دیلمیان بود که به مهارت و سرسختی مشهور بودند. چهار هزار نفر سرباز دیلمی حین فتح ایران به اعراب پیوستند. آن ها به عنوان شرطه در کوفه ساکن و حافظ نظم آن جا شدند. (احامره) (Zakeri - 1995 - p192) کمانداران پیاده قسمت دیگری از سپاه بودند که وظیفه ی اصلی آن ها ضعیف ساختن دشمن، پشتیبانی اسواران و خسارت وارد نمودن به صف کمانداران و پیاده نظام دشمن بود. تیر و کمان و زوبین، سلاح سوارنظام سبک بود افراد این گروه ایرانی و گاه از اقوام غیرایرانی تشکیل می شد.

بخش ششم کتاب در مورد توسعه ی تاکتیکی ارتش اسواران در ایران باستان است که شامل سه مرحله بود: ۱- وجود سوارنظام سنگین با پشتیبانی سوارنظام سبک اسلحه ۲- ایجاد سوارنظام ابر سنگین ۳- پیدایش سوارنظام همه کاره

در میدان نبرد کل ارتش به پنج یگان تقسیم می شد ۱- صف اصلی اسواران ۲- صف پشتیبانی پیاده نظام سنگین ۳- ۴- دو جناح چپ و راست کمانداران ۵- یگان ذخیره از اسواران

بیشترین حملات از جانب جناح راست به سمت جناح چپ دشمن صورت می گرفت و چنانچه جناح چپ دشمن منهدم می شد، امکان محاصره ی سپاه دشمن وجود داشت.

استراتژی اصلی جنگ ساسانیان حمله پیچیده ی سه موجی بود. موج اول تازش اسواران به سمت دشمن و بازگشت سریع؛ موج دوم حمله ی کمانداران و موج سوم حمله ی مجدد اسواران. این تغییر سریع امواج به دشمن اجازه ی سازماندهی و آرایش مناسب سپاه را نمی داد، ضمن این که ساسانیان تأکید فراوانی به عملیات شناسایی و دستورهایی برای استتار داشتند. کمین نخستین کنش حمله ی سریع به مرکز نیروهای دشمن بود، از خندق هم به عنوان تله استفاده می کردند.

وجود دو دژ یا پایگاه نظامی مهم در نواحی مرزی شرق و غرب ساسانیان، در نیوشاپور و نصیبین، همراه با سنت نظامی استپ یعنی عقب نشینی ظاهری همراه با ضدحمله، تاکتیک موفقیت آمیزی بود که ساسانیان از آن در مرزهای شرق و غرب بهره می بردند. ساسانیان فناوری برجسته دژهای خود را با موفقیت با روش های ثابت شده جنگ استپ ترکیب کردند. (ص ۹۸) در پایان بخش به نقاط ضعف نظامی ساسانیان که مربوط به پایگان، تکنیک تاخت از جلو اسواران و فرار سربازان از میدان نبرد است، اشاره می شود.

بخش هفتم تحت عنوان اسواران در نبرد، به برخوردها و جنگ های ساسانیان با امپراطوری روم و اقوام شرقی می پردازد. سه جنگ میسیخیه، باربالسیوس و اداسی کارای (۲۴۴ تا ۲۶۰ م). با توجه به گفته ی شاپور اول در کتیبه ی کبه ی زردشت، سزار از تمام روم نیرو گرد آورد. بازسازی سوارنظام رومی بر اساس اسواران، در زمان کنستانتیوس (۳۳۷-۳۶۱ م) اتفاق افتاد. نبرد مارنگا (۳۶۳ م) زمان شاپور دوم یا یولیانوس، نبرد کالینیکوم زمان قباد (۵۳۱ م)

جنگ های پیروز با هون های هفتالی و شکست او (۴۸۴ م) پاسخ ساسانیان به تهدید ترکی - هونی عبارت بود از دگردیسی سلحشوران آبرسنگین به سوارنظام ترکیبی تر یا همه کاره (ص ۱۲۶) شکست ترک ها و هون ها به دست بهرام چوبینه (۵۸۸ م) و سمبات بگراتونی (۶۱۹ م) در واقع اقدام این دو سردار به طور مؤثری مرزهای شرقی ایران را تا زمان ورود اعراب آرام کرد. جنگ های ۲۵ ساله خسرو دوم با بیزانس (۶۰۲ تا ۶۲۸ م) تلفات نظامی، هر دو امپراطوری را به طور مرگباری ضعیف و راه را برای تهاجم اعراب در کم تر از ده سال هموار کرد. در پایان، شکست و دلایل شکست ساسانیان از اعراب (۶۳۷ تا ۶۴۱ م) بررسی می شود.

اسواران پس از فروپاشی قدرت سیاسی ساسانیان در زمان اعراب بنی امیه، از دید آن ها متعلق به نژاد فروتر و یا طبقه ی دوم و فاقد هر گونه امتیاز اجتماعی بودند. رفتار اعراب رفتاری درخور آن ها نبود. با جایگزینی طبقه ی نظامی اعراب به جای اسواران با توجه به شرایط سیاسی، اجتماعی، طبقه ی نظامی ساسانی منبع بی نظمی، اختلال، آشوب و تهدیدی برای صاحبان قدرت شد و به محض شروع تبلیغات عباسیان، به حمایت از آن ها پرداختند. (Zakeri - 1995 - p11-12)

برخی نکات در مورد کتاب

- ۱- استفاده ی غیرمستقیم مؤلف از منابع بیزانسی، ارمنی و سریانی در باب امور نظامی؛
- ۲- استنباط جزئیات نظامی از نقش برجسته ها و یافته هایی از شهر دوراورپوس و سایر نقاط؛
- ۳- آوردن مصداق ها و نمونه های تاریخی در تکمیل اطلاعات نظامی هر بخش؛
- ۴- آوردن تصاویر تاریخی مربوط به نقش برجسته ها همراه با معرفی و جایگاه آن ها؛
- ۵- آوردن تصاویر تاریخی نظامی مربوط به دوره ی ساسانی و روم از موزه های هرمتاژ، بریتانیا و لوور؛
- ۶- دادن اطلاعات دست اول در بخش ۶ و ۷ اما استفاده ی زیاد از کلمات: شاید، امکان دارد و ممکن است در تجزیه و تحلیل جنگ ها. ضمن این که جنگ های دوره ی خسرو اول (۵۴۰ تا ۵۵۵ م) از قلم افتاده است؛
- ۷- استناد به کتاب وقایع خوزستان بدون هیچ ارجاع و توضیحی؛
- ۹- بررسی معانی برخی واژه ها با توجه به ریشه ی لغوی آن ها از سوی مترجم؛
- ۱۰- دادن توضیحات تکمیلی در مورد اقوام، اشخاص، اماکن، شهرها و اصطلاحات در پاورقی از سوی مترجم با ذکر منابع آن در پیش گفتار.

منابع

- ۱- کریستن سن، ارتور؛ ۱۳۷۵؛ ایران در زمان ساسانیان، چاپ هشتم، انتشارات دنیای کتاب.
- ۲- محمودآبادی، سید اصغر، ۱۳۷۸؛ تاریخ فرهنگ سیاست در ایران باستان، چاپ اول، اهواز، انتشارات مهزیار.

3-Zakeri, mohsen, 1995, Sasanid soldiers in early Muslim society the origins of Ayyaran and Futuww-WIESBADEN HARRASSOWITZ